

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA INGLIZ TILINI TEZKOR O'RGANISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH: MUAMMO, YONDASHUVLAR VA PEDAGOGIK SHAROITLAR

Saparbaeva Sulwxan Keñesbay qızı,
Nukus davlat pedagogika instituti doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilini tezkor o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi O'zbekiston ta'lim tizimi sharoitida tahlil qilinadi. Tadqiqot ingliz tilini erta yoshdan o'qitishning nazariy-metodologik asoslariga tayangan holda, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi hamda o'quv-metodik ta'minotning o'quvchilarning til kompetensiyasiga ta'sirini aniqlashga qaratilgan. Aralash tadqiqot usullari asosida olingan natijalar kommunikativ, harakatga va vazifaga asoslangan metodlarning integratsiyalashgan qo'llanilishi tezkor o'rganish samaradorligini oshirishini ko'rsatadi. Maqolada aniqlangan muammolar asosida boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'qitish sifatini yaxshilashga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ingliz tili, tezkor o'rganish, pedagogik yondashuvlar, O'zbekiston ta'lim tizimi.

Annotation. This article examines the development of rapid English language learning skills among primary school pupils within the context of the education system of Uzbekistan. Based on theoretical and methodological foundations of early foreign language instruction, the study analyzes the impact of modern pedagogical approaches, teachers' methodological competence, and instructional resources on learners' language development. The findings obtained through a mixed-methods research design indicate that the integrated use of communicative, task-based, and movement-oriented methods significantly enhances the effectiveness of rapid language acquisition. The article also proposes practical recommendations aimed at improving the quality of English language teaching in primary education.

Keywords: primary education, English language, rapid learning, pedagogical approaches, education system of Uzbekistan.

Аннотация. В статье рассматривается проблема развития навыков быстрого овладения английским языком у учащихся начальных классов в условиях системы образования Узбекистана. На основе теоретико-методологических положений раннего обучения иностранному языку анализируется влияние современных педагогических подходов, методической подготовленности учителей и учебно-методического обеспечения на формирование языковой компетенции обучающихся. Результаты исследования, проведенного с использованием смешанных методов, свидетельствуют о высокой эффективности интегрированного применения коммуникативных, деятельностно-ориентированных и игровых методов обучения. В статье также представлены практические рекомендации, направленные на повышение качества преподавания английского языка в начальной школе.

Ключевые слова: начальное образование, английский язык, быстрое обучение, педагогические подходы, система образования Узбекистана.

Kirish. Zamonaviy globallashuv sharoitida ingliz tili xalqaro muloqotning asosiy vositasi sifatida shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantirish, kasbiy muvaffaqiyatini ta'minlash va madaniyatlararo kompetensiyasini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jahon Savdo Tashkiloti, YUNESKO va boshqa xalqaro tashkilotlar ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunda ingliz tili dunyo bo'yicha 1,5 milliarddan ortiq inson tomonidan turli darajada qo'llanilmoqda va bu ko'rsatkich yildan-yilga oshib bormoqda.

Psixolingvistik hamda nevrologik tadqiqotlar esa til o'rganish jarayoni ayniqsa 6–12 yosh oralig'ida yuqori samaradorlikka ega ekanligini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

O'zbekiston Respublikasida chet tillar ta'limini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Prezidentning chet tillarni o'rganish tizimini takomillashtirishga qaratilgan qaror va farmonlari boshlang'ich ta'lim bosqichidan boshlab ingliz tilini tizimli va intensiv o'qitish uchun mustahkam normativ-huquqiy asos yaratdi. Ushbu hujjatlar ingliz tilini erta yoshdan o'qitish zaruratini kuchaytiribgina qolmay, balki uni samarali va tezkor o'zlashtirishga xizmat qiladigan metodologiyalarni ishlab chiqishni ham dolzarb masalaga aylantirdi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilini tezkor o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda O'zbekiston ta'lim tizimi sharoitida samarali pedagogik yondashuvlarni asoslab berishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metod. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilini tezkor o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi zamonaviy lingvodidaktika va pedagogika fanlarining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi o'n yilliklarda erta yoshda chet tilini o'qitishning nazariy asoslari va metodik yondashuvlari keng o'rganilib, bolalarning psixologik xususiyatlariga mos samarali strategiyalar ishlab chiqildi. Shuningdek, Affective Filter Hypothesis o'quvchilarning hissiy holati — motivatsiya, ishonch va xavotir darajasi — o'zlashtirish tezligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini asoslaydi. Ijtimoiy-madaniy yondashuv vakili Lev Vygotsky tomonidan ishlab chiqilgan “yaqin rivojlanish zonasi” (ZPD) konsepsiyasi ham boshlang'ich sinflarda tezkor o'rganish jarayonini tushuntiradi. Ushbu nazariyaga ko'ra, bola mustaqil bajara olmaydigan, biroq kattalar yoki tengdoshlar yordamida amalga oshira oladigan vazifalar orqali samarali rivojlanadi. Demak, o'qituvchining scaffolding (bosqichma-bosqich yordam) strategiyasi tezkor til rivojlanishining muhim omili hisoblanadi. Kognitiv rivojlanish nazariyasi asoschisi Jean Piaget esa boshlang'ich yoshdagi bolalar konkret-operatsion bosqichda bo'lishini ta'kidlaydi. Bu bosqichda o'quvchilar abstrakt grammatik tushunchalardan ko'ra aniq predmetlar, tasvirlar va amaliy faoliyat orqali yaxshiroq o'rganadilar. Shu sababli til o'qitishda real hayotiy vaziyatlar va vizual qo'llab-quvvatlash vositalari ustuvor bo'lishi lozim.

Metodik yondashuvlar orasida Jack C. Richards va Theodore Rodgers tomonidan tizimlashtirilgan Kommunikativ Til O'qitish (CLT) yondashuvi tezkor o'zlashtirishni ta'minlovchi samarali model sifatida e'tirof etiladi. Ushbu yondashuv tilni kommunikativ kompetensiya nuqtai nazaridan o'rgatishni taklif qiladi. Shuningdek, yosh o'quvchilar bilan ishlash metodikasini chuqur o'rgangan Lynne Cameron o'z tadqiqotlarida o'yinli va interaktiv metodlarning samaradorligini asoslab bergan. Unga ko'ra, qo'shiqlar, rolli o'yinlar, harakatli mashqlar va hikoyalar takroriy til muhitini yaratadi va xotira mustahkamlanishiga yordam beradi. Mahalliy tadqiqotlarda ham O'zbekiston ta'lim

tizimida erta yoshda ingliz tilini o'qitish samaradorligini oshirish, o'quv dasturlarini takomillashtirish va o'qituvchilar metodik tayyorgarligini kuchaytirish masalalari ko'tarilgan. Biroq tezkor o'zlashtirish ko'nikmalarini kompleks tarzda — muammo, yondashuv va pedagogik sharoitlar birligida o'rganish hali ham dolzarbligicha qolmoqda.

Shunday qilib, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tezkor til o'rganish jarayoni kognitiv, emotsional va ijtimoiy omillar uyg'unligiga tayanadi hamda kommunikativ, integrativ va yoshga mos metodlar asosida tashkil etilgandagina yuqori samaradorlikka erishiladi. Tadqiqot 2022–2023 o'quv yili davomida O'zbekistonning turli hududlarida joylashgan boshlang'ich maktablar bazasida olib borildi. Tadqiqot dizayni aralash (mixed-methods) yondashuvga asoslanib, miqdoriy va sifat ma'lumotlarini kompleks tahlil qilishni ko'zda tutdi. Tadqiqotda boshlang'ich sinf o'quvchilari, ingliz tili o'qituvchilari hamda maktab ma'muriyati vakillari ishtirok etdi. Yig'ilgan miqdoriy ma'lumotlar statistik usullar orqali, sifat ma'lumotlari esa tematik tahlil asosida qayta ishlanib, asosiy tendensiyalar va muammolar aniqlashtirildi. Tadqiqot jarayonida barcha etik me'yorlarga rioya qilinib, ishtirokchilarning roziligi va ma'lumotlar maxfiyligi ta'minlandi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinflarda ingliz tilini tezkor o'rganish jarayonida bir qator muhim holatlarni aniqlash imkonini berdi. Avvalo, o'qituvchilarning katta qismi zamonaviy kommunikativ va faoliyatga asoslangan metodlar haqida nazariy bilimga ega bo'lsa-da, ularni amaliyotda muntazam qo'llashda muammolarga duch kelayotgani ma'lum bo'ldi. Darslarda asosan an'anaviy yondashuvlar ustunlik qilishi tezkor o'rganish imkoniyatlarini cheklamoqda.

O'quv-metodik ta'minot holati ham o'quvchilar natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot davomida shahar va qishloq maktablari o'rtasida texnik vositalar, audio-vizual resurslar va zamonaviy didaktik materiallar bilan ta'minlanish darajasida jiddiy tafovutlar aniqlandi. Bu holat o'quvchilarning ingliz tilini o'zlashtirish sur'atlarida farqlarni yuzaga keltirmoqda.

O'quvchilarning til ko'nikmalari tahlili shuni ko'rsatdiki, tinglab tushunish va og'zaki nutq ko'nikmalari yozma ko'nikmalarga nisbatan nisbatan yuqoriroq darajada rivojlangan. Zamonaviy metodlarni qo'llagan o'qituvchilar bilan ishlagan sinflarda o'quvchilarning umumiy til kompetensiyasi sezilarli darajada yuqori bo'ldi. Ayniqsa, harakatga asoslangan, o'yin va muloqotga yo'naltirilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning motivatsiyasi va faolligini oshirgan.

Intervyu va kuzatuvlar natijasida tezkor o'rganishga to'sqinlik qilayotgan asosiy omillar sifatida lingvistik qiyinchiliklar, motivatsiyaning pasayishi, katta sinf hajmi hamda resurs yetishmasligi qayd etildi. Shu bilan birga, sinf tashqari mashg'ulotlar, raqamli texnologiyalardan foydalanish va formativ baholash amaliyoti ijobiy natijalar berayotgani aniqlandi.

Olingan natijalar xalqaro va mahalliy tadqiqotlar xulosalari bilan umumiy uyg'unlikda bo'lib, ayrim jihatlari bilan ularni to'ldiradi. Tadqiqot Krashen, Lightbown va Spada tomonidan ilgari surilgan erta yoshda til o'rganishning samaradorligi haqidagi nazariy qarashlarni tasdiqlaydi. Biroq, O'zbekiston sharoitida ushbu tabiiy imkoniyatlardan to'liq foydalanilmayotgani aniqlanadi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, TPR, kommunikativ va vazifaga asoslangan yondashuvlar integratsiyalashgan holda qo'llanganda eng yuqori samaradorlikka erishiladi. Bu holat eklektik metodologiyaning ustunligini yana bir bor tasdiqlaydi. Shuningdek, katta sinflar sharoitida guruhli ishlar, raqamli vositalar va sinf tashqari faoliyatlar orqali individual yondashuvni qisman ta'minlash mumkinligi aniqlandi.

Qishloq maktablarida resurs yetishmasligi masalasi o'quvchilar natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatayotgani ushbu tadqiqotda ham o'z tasdig'ini topdi. Bu muammo tizimli yechimlarni talab qiladi va davlat darajasida kompleks choralar ko'rishni taqozo etadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinflarda ingliz tilini tezkor o'rganish uchun katta pedagogik va kognitiv salohiyat mavjudligini ko'rsatdi. Biroq, ushbu salohiyatdan samarali foydalanish o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, o'quv-metodik ta'minot sifati va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning tizimli qo'llanishiga bog'liq.

Tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi: boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'qitishda eklektik metodologiya, texnologiyalardan foydalanish, sinf tashqari faoliyat va formativ baholash tizimi samarali vositalar hisoblanadi. Shu bilan birga, o'qituvchilarni amaliyotga yo'naltirilgan malaka oshirish dasturlari bilan ta'minlash, qishloq maktablarida resurs bazasini mustahkamlash va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur. Mazkur tadqiqot O'zbekiston ta'lim tizimi sharoitida boshlang'ich sinflarda ingliz tilini tezkor o'rganish muammosiga kompleks yondashuvni taklif etadi va amaliy tavsiyalar bilan boyitadi. Uning natijalari ingliz tilini o'qitish sifatini oshirishga hamda yosh avlodni global muloqotga tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Crystal D. English as a global language. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 212 p.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari va Qarorlari to'plami. Toshkent, 2012-2019.
3. Kuhl P.K. Brain mechanisms in early language acquisition // Neuron. 2010. Vol. 67, No. 5. P. 713-727.
4. Jalolov J.J., Makhkamova M.Y. Foreign language teaching in Uzbekistan: Current state and development prospects. Tashkent: Fan Publishing House, 2015. 234 p.
5. Krashen S.D. The input hypothesis: Issues and implications. London: Longman, 1985. 120 p.
6. Lightbown P.M., Spada N. How languages are learned. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2013. 252 p.
7. Cameron L. Teaching languages to young learners. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 278 p.
8. Kuhl P.K. Early language acquisition: Cracking the speech code // Nature Reviews Neuroscience. 2004. Vol. 5, No. 11. P. 831-843.
9. Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi, 2012. 456 b.